

Kuulah-uv

áijih

Movsháá

muštoid

ISOISÄNI KIELI

OFFICIAL SELECTION
FILMS FROM THE NORTH
34. TROMSØ
INTERNATIONAL
FILM FESTIVAL

MEDIA-ALAN
TUTKIMUSSÄÄTIÖ
opinnäytetyöstipendi

OHJAUS **JUKKA VUORELA-MOROTTAJA**

2023 / 30 MIN / SUOMI / SUOMI, INARINSAAME, POHJOISSAAME / DOKUMENTTI

Saamelaisalueen koulutuskeskus
Sámi oahpahusguovddáš
Säämi máttááttáskuávdáš
Sää'mvuu'd škoo'u'l'jemkõöskõs

www.sogsakk.fi

PRODUCER
Erkki Feodoroff

erkki.feodoroff@sogsakk.fi

LOGLINE

Dokumentti on inarinsaamelaisen Ulpun (40 v.) kertoma tarina siitä, miten ylitse sukupolvien yltävä trauma voi tuntua vielä 100-vuoden jälkeenkin, ja siitä miten voimaannuttava ja eheyttävä kokemus on oppia aikuisiällä puhumaan esi-isiensä ja Hannu-pappansa kieltä.

SYNOPSIS

Hannu Mattus / Tirron Hannu / Movsháá Hannu 4.4.1907 – 12.10.1999

Hannu Mattus syntyi vuonna 1907 Inarin Tirron tilalla asuvaan perheeseen. Lapsuudessa Hannun perheeseen kuuluivat isän ja äidin lisäksi kolme nuorempaa sisarusta, sekä aikuinen sisko Anna-Maria Hannu-isän ensimmäisestä avioliitosta. Lähes 13-vuotiaaksi asti Hannu asui lapsuudenkodissaan, mutta 1920-luvun alussa Inarissa riehunut espanjantauti vei perheestä yhden lapsen sekä kaikki aikuiset, ja Hannu joutui pakenemaan pikkuveljensä ja -siskonsa kanssa kylmyyttä navettaan. Talossa ei ollut enää elossa ketään, joka lämmittäisi tupaa.

Tirrosta Hannu joutui Riutulan lastenkotiin, jossa hän varttui aikuiseksi. Lastenkodissa inarinsaamea ei saanut puhua, joten Hannu kasvoi suomenkielisessä ympäristössä. Aikuisena musikaalinen Hannu soitti huuliharppua ja jopa sävelsi yhden laulun, joka kuitenkin oli pohjoissaamenkielinen. Sen lisäksi, että Hannu lauloi pohjoissaameksi, hän käytti pohjoissaamea myös työkielenään mm. ollessaan Utsjoella pororenkinä. Äidinkieltään, inarinsaamea, hän ei tiettävästi enää aikuisena juuri puhunut, ainakaan lapsilleen.

Lastenkodissa varttuminen oli jättänyt jälkensä, ja äidinkieli jäi periytymättä jälkipolville.

Ulpu Mattus / Movšháá Haanu Jovná Ulpu

Ulpu Maarita Mattus Kumpunen / Tirron Hannun Jounin Ulpu / Movsháá Haanu Joovná

Ulpu, 40, kolmen lapsen äiti, syntyi ivalolaiseen perheeseen 3.7.1982.

Ulpulle oma identiteetti ei aina ole ollut täysin itsestäänselvyys. Omiin inarinsaamelaisiin juuriinsa hän on tuntenut suurinta yhteyttä Hannu-pappansa kautta, joka oli Ulpulle erityisen läheinen. Lapsena Ulpun kotona puhuttiin suomea ja koulussa hän oppi pohjoissaamenkielen. Omien esi-isiensä äidinkieltä inarinsaamea Ulpu ei lapsena oppinut.

Nuorena Ulpu tunsu vetoa Ivaloa suurempiin paikkoihin ja asuikin useita vuosia niin ulkomaille kuin Etelä-Suomessakin, ja kokeili erilaisia asioita omaa identiteettiään etsien.

Moni asia tuntuikin sopivalta ja omalta, mutta jokin selittämätön, tärkeä palanen omasta identiteetistä tuntui puuttuvan.

Perustettuaan perheen Ulpu muutti takaisin kotiseudulleen Ivaloon.

Perhe-elämän ohessa Ulpu teki töitä Inarissa Saamelaismuseolla, jonka ulkomuseoalueelle Hannu-papan kolmihuoneinen lapsuudenkoti Tirrosta oli siirretty museoitavaksi jo 60 vuotta aiemmin.

Museolla isoisänsä lapsuudenkodin historiaan tarkemmin perehtyessään Ulpussa syttyi tiedonjano, joka vei hänet tutkimusmatkalle aina isoisänsä lapsuuteen ja Tirron kotitalalle asti, Ulpun oman identiteetin juurille.

Tutkimusmatkansa varrella Ulpu alkoi hakea yhteyttä inarinsaamelaisiin juuriinsa tutkimalla Hannu-papan elämää, sekä opiskelemalla inarinsaamelaista kulttuuria ja vihdoinkin myös inarinsaamen kieltä.

Hiljalleen Ulpu vahvisti inarinkielentaitojaan ja haki yhteyttä esivanhempiansa myös säveltämällä ja sanoittamalla lauluja.

Nyt, vuotta myöhemmin Ulpu on juuri saanut opintonsa päätökseen ja osaa vihdoinkin puhua Hannu-pappansa äidinkieltä, mutta tuntee Ulpu vihdoinkin itsensä kokonaiseksi, ja mitä hänestä aikanaan periytyy omille lapsilleen?

Dokumenttielokuvan rakenne

Dokumentissa seurataan lomittain Ulpun Hannu-papan ja Ulpun omaa tarinaa. Pääsääntöisesti kuvissa Ulpu itse kertoo tarinaa hänelle tärkeissä paikoissa vierailleen. Toiminnallisten kohtausten ja haastattelujen lisäksi dokumenttielokuvassa käytetään arkistomateriaalia kuten vanhoja valokuvia, videoita ja äänitallenteita Ulpun sekä omista, että sukulaisten arkistoista. Dokumentin haastattelut ja toiminnalliset kohtaukset kuvataan pääsääntöisesti siten, että Ulpu puhuu pääasiassa suoraan kameran läpi kuvaajalle ja katsojalle.

Ohjaajan sana

Haluan kertoa tämän tarinan, koska aihe on minulle henkilökohtaisesti tärkeä. Vaimoni on inarinsaamelainen, joka myös on oppinut ensimmäisenä kielenään suomenkielen ja vasta myöhemmin inarinsaamenkielen. Olen myös itse opiskellut inarinsaamenkieltä aikuisiällä ja jos joskus saamme vaimoni kanssa lapsia, niin heidän äidinkiellensä tulee olemaan inarinsaame.

On tärkeää, että minä itse ymmärrän minkälainen historia inarinsaamelaisilla ja erityisesti inarinsaamenkielellä on, jotta ymmärrän vaimoani paremmin. Ja ennenkaikkea tämän dokumentin tekeminen on minulle erityisen tärkeää, jotta osaisin käsitellä näitä asioita tulevaisuudessa myös lasteni kanssa.

Yleisesti ottaen Ulpun tarina on tärkeä, koska se on hyvin samantapainen kokemus, jonka moni inarinsaamelainen on käynyt läpi opetellessaan sukunsa äidinkieltä, opittuaan lapsuudessa ensin jonkun muun kielen.

On hyvä, että asioista puhutaan ja niitä käsitellään myös julkisesti, jotta ihmiset eivät tuntisi olevansa näiden asioiden kanssa yksin ja löytäisivät tarvittaessa vertaistukea.

Aiheena kielenmenetys saamenmaalla ei varsinaisesti ole uusi, mutta Ulpun tarina avaa katsojalle edes hieman sitä, miten paljon se on vaikuttanut inarinsaamelaisien ihmisten elämään ja kuinka kauaskantoiset vaikutukset sillä on, kun vain yksi sukupolvi ei oppinut inarinsaamea ensimmäisenä kielenään.

Ulpun suvun kielitraumasta on nyt jo yli 100-vuotta aikaa. Kolme sukupolvea on oppinut ensimmäisenä kielenään jonkin muun kielen kuin inarinsaamen, eikä ole vieläkaan varmaa, että tulevaisuudessa neljäskään sukupolvi omaksuu tunnekielekseen inarinsaamenkielen.

ISOISÄNI KIELI - dokumenttielokuva auttaa katsojaa ymmärtämään, miksi on erityisen tärkeää, että tuleville inarinsaamelaisille sukupolville puhutaan inarinsaamea jo vauvaiästä asti, mikäli inarinsaamenkieli halutaan todella elvyttää.

Jukka Vuorela-Morottaja

Ohjaaja, käsikirjoittaja

Minä olen Jukka Vuorela-Morottaja, elokuva-ohjaaja ja käsikirjoittaja Inarista.

Isoisäni kieli -dokumenttielokuva on minun esikoisohjaukseni. Aiemmin olen tehnyt elokuva-alan töitä mm. freelancer animaattorina Ylen saamenkielisessä Unna Junná -toimituksessa, sekä apulaisjärjestäjänä Oktober Oy:n tuottamassa Je’Vida elokuvassa.

Olen ollut siinä mielessä onnekas, että olen saanut tehdä töitä iloisten ja todella ammattitaitoisten ihmisten seurassa. Olen pystynyt luottamaan, siihen, että ongelmiin löytyy aina ratkaisu läheltä. Siitä olen erityisen kiitollinen.

Elokuvantekijänä ja tarinankertojana minua kiinnostavat erityisesti sellaiset tarinat, jotka koskettavat minua jollain tapaa henkilökohtaisesti. Niin loppuunkuluneelta ohjeelta kuin se kuulostaakin, niin minä todella uskon, että parhaat tarinat ja elokuvat syntyvät siten, että elokuvantekijällä on joku henkilökohtainen side aiheeseen.